

Nr 185

Av herr Ollén, *angående undantagande från exploatering av ett representativt urval sjöar och vattendrag, m. m.*

Utbyggnaden av landets vattenkraft har under senare år livligt debatterats. Det har från allt fler håll rests krav på hänsyn till bygde- och naturvärden — en översiktlig riksplanering av utbyggnaden krävs liksom planer för varje nederbördsouråde. Förslag om ändringar i vattenlagen till förmån för befolkningen längs vattendragen samt vetenskapliga och sociala naturvårdssynpunkter har framförts. Bland annat yrkas, att större hänsyn tas till samernas intressen. Även åtgärder till skydd för laxfisket påkallas. Utbyggnaden fortsätter dock med praktiskt taget oförminskad intensitet.

Det totala energiinnehållet i våra vattendrag har angetts till 120—150 miljarder kWh. Av detta anses ca 80 miljarder utbyggbart. Totalt konsumeras i Sverige energi motsvarande 180 miljarder megakalorier per år, varav elkraften svarar för ca 15 %.

Den årliga förbrukningen av elektrisk energi är nu ca 30 miljarder kWh. Elenergibehovets ökning har under åren 1948—1956 i medeltal motsvarat en fördubbling (av produktionen) ungefär vart 10:e år. Under de två senaste budgetåren 1957/58, 1958/59 har ökningen dock visat en viss avmattning: 4—4,5 % mot tidigare 6 %. Detta torde bero på de f. n. vikande konjunkturen.

Vattenkraften svarar för 90—95 % av elenergibehovet och ångkraften för 5—10 %.

Under hela 1950-talet har vattenkraften exploaterats snabbare och mer hektiskt än någonsin tillförne. Den snabba utbyggnaden av vattenkraften sker på bekostnad av stora ekonomiska och ideella värden: vattenfallen försvinner, älvfåror med sitt strömmande fiskevatten och sina lekplatser för ädelfisk torrläggs, regleringsmagasin med 20—25 m amplitud skapas i fjällsjöarna och älvdalarna, stränderna vid dessa förvandlas under våren och försommaren till vidsträckta dy- och gyttjeökningar — rester av den jordbruks- och skogsmark som satts under vatten — fisket förstörs eller försvåras, klimatet förändras, oftast till det sämre, och såväl den bofasta som den nomadiserande befolkningens livsvillkor ändras radikalt, vilket är så mycket allvarigare som fjällbefolkningen svårligen kan omplaceras och inpassas i en ny miljö och samernas återstående betesland just icke kan rymma flera renar än som redan finns där.

Samtidigt med att vattenkraftexploateringen fortsätter i accelererad takt

kommer under nästa decennium atomkraften in som ett alternativ i industriell skala. Detta gör det mera realistiskt än förr att yrka på att vissa vatten undantas från exploatering för kraftändamål. Atomkraften synes erbjuda vissa fördelar, såsom att dess anläggningar ofta kan placeras på kortare avstånd från konsumtionsorten än vattenkraftverkens. Mycket stora enheter torde även kunna byggas på ett tekniskt och ekonomiskt fullgott sätt. Sålunda lär ett enda atomkraftverk kunna producera 1 000—1 500 megawatt eller ca 10 miljarder kWh, dvs. två gånger hela Lilla Lule älvs planerade produktion. Utvecklingen på atomkraftområdet går snabbt tack vare en intensiv forskning, och det finns all anledning att antaga att de med atomkraftverken ännu så länge förknippade olägenheterna och riskerna snart skall kunna undanröjas.

Det är uppenbart, att gällande *vattenlagstiftning* icke motsvarar behovet i en tid med så mäktiga tekniska hjälpmedel och så snabb exploatering som den nuvarande. Detta har också påpekats från olika håll, bl. a. av Svenska naturskyddsföreningen i skrivelse till justitieministern 1955 med utarbetat förslag till modernisering av vattenlagen ur naturskyddssynpunkt. Förslaget mottogs mycket väl av de flesta remissorganen (undantagandes vattenkraftintressenterna). Även norrländska vattenkraftutredningen har i sitt betänkande 1957 framhållit bristerna i lagen. Att vattenlagstiftningen i olika avseenden kommit att framstå som mindre tidsenlig förklarade också justitieministern den 5 december 1958 i ett svar på en interpellation i ämnet i andra kammaren.

Från naturskyddshåll har i första hand krävts en *riksplanering*. Det har föreslagits, att riksdagen och Kungl. Maj:t under vissa förutsättningar skulle kunna gemensamt besluta att vissa sjöar och vattendrag, vilka är särskilt värdefulla skyddsobjekt, skulle kunna undantagas från utbyggnad. Till de allra förnämsta räknas Lilla Lule älv och Åreälven samt sjöarna Virihaure och Vastenjaure med Vuojatätno. Vidare har framhållits nödvändigheten av en planering för varje *nederbördsområde*. Det borde vara ett för länge sedan passerat stadium att än det ena, än det andra företaget inom ett visst älvsystem tillåtlighetsprövas och bedömes utan att domstolen har laglig möjlighet att sätta det i relation till andra planerade företag inom nederbördsområdet. Exploateringen kan icke få fortsätta som hittills på sådant sätt, att i realiteten teknikerna bestämmer vad som skall byggas ut och när så skall ske. Statsmakterna bör direkt ta ansvaret för kraftutbyggnadspolitik. Ätminstone för den statliga sektorn av vattenkraftutbyggnaden bör en översiktlig planering kunna utan större svårighet ske genom att Kungl. Maj:t och riksdagen föranstaltar därom.

Åtskilliga exempel finns även på att vattenkraftexploatörerna *föregripit* domstolens avgörande genom omfattande arbeten på land. Att icke ens statliga organ härvidlag går fria från anmärkning synes erhålla en indirekt be-

kräftelse genom vad kommunikationsministern säger i årets statsverksproposition angående Letsi kraftverk. Det heter nämligen där, att inga som helst förberedande arbeten på anläggningen vare sig i vatten eller på land får vidtagas, innan tillstånd meddelats av vattendomstol.

Omnämnas bör vidare den »förteckning över vissa sjöar och vattendrag, vilka böra skyddas mot exploatering för kraftverksändamål», vilken år 1954 utarbetades av en särskild kommitté efter uppdrag från organisationer med intresse för naturskydd. Förteckningen överlämnades till landshövdingen Bo Hammarskjöld, såsom av Kungl. Maj:t utsedd ordförande i den s.k. *naturvårdsdelegationen*, i vilken representanter för naturskyddsintressena möter vattenkraftsintressenterna. Sedan ett antal skyddsvärda objekt utbyggs och diskussionerna inom delegationen om förteckningens tillämpning hittills varit fruktlösa, har delegationen under 1958 uppdragit åt professor Gunnar Beskow att utarbeta en reviderad förteckning, vilken väntas snart föreligga.

Svenska Samernas Riksförbund gjorde den 19 november 1957 till Kungl. Maj:t en framställning, i vilken anhölls att *renbeteslagen* måtte tillämpas för att skydda renskötseln mot den forcerade vattenkraftutbyggnaden. Vidare hemställde samerna, att vissa uppräknade vatten skulle helt undantagas från exploatering.

Dessutom har kammarkollegiet, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen och fiskeristyrelsen i gemensam skrivelse den 24 november 1958 hemställt, att Kungl. Maj:t icke måtte påkalla beslut av riksdagen om genomförandet av kraftstationsbyggnads- eller sjöregleringsföretag berörande *Lilla Lule älvs* vattenområde, förrän statsmakterna tagit ställning till den allmänna frågan om vilka sjöar och vattendrag, som skall undantagas från vattenkraftexploatering, och ej heller förrän en utredning gjorts beträffande de sannolika samlade verkningarna för bygden vid Lilla Lule älv efter byggnads-skedet. Fiskeristyrelsen anför i särskild bilaga, att det ur allmän fiskerisympunkt är ett betydande intresse, att Lilla Lule älvs vattensystem på grund av dess stora betydelse för laxproduktionen åtminstone tills vidare icke tages i anspråk för vattenkraftändamål. I remissvar med anledning av de fyra ämbetsverkens skrivelse säger sig vattenfallsstyrelsen ha för avsikt att undersöka möjligheten att från utbyggnad undantaga delar av älven till en tidpunkt längre fram, då det bättre kan bedömas i vilken omfattning atomkraft kan levereras. Kommunikationsministern yttrar i statsverkspropositionen: »En dylik undersökning, som bör ske i samarbete med företrädare för naturskyddet, finner jag väl motiverad och snarast böra företagas.»

Den 9 januari 1959 har slutligen Folkpartiets ungdomsförbund vid en uppvaktning hos kommunikations- och jordbruksministrarna framhållit att den nuvarande situationen är ohållbar och att en ändring med det snaraste måste komma till stånd om icke för vårt folk och dess framtid väsentliga

värden skall gå till spillo. Bland annat framhölls det angelägna i att den beslutanderätt i fråga om viktigare kraftverksbyggens tillåtlighet, som nu utövas av Kungl. Maj:t, överflyttades till riksdagen.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att Kungl. Maj:t måtte

dels utan dröjsmål vidtaga åtgärder — om så erfordras genom ändringar i vattenlagen — som gör det praktiskt möjligt att för framtiden från exploatering skydda ett representativt urval sjöar och vattendrag, som genom sin betydelse för den bofasta eller nomadiserande befolkningen eller ur allmän naturskyddssynpunkt i orört skick bör bevaras för framtiden,

dels efter riksdagens hörande utfärda en förteckning över dessa sjöar och vattendrag,

dels ock i enlighet med de fyra ämbetsverkens framställning tillse att någon åtgärd icke vidtages för genomförande av kraftstationsbyggnads- eller sjöregleringsföretag berörande Lilla Lule älvs vattenområde, innan ställning tagits till de i föregående punkter berörda frågorna.

Stockholm den 27 januari 1959

David Ollén

Nr 186

Av herrar **Sveningsson** och **Birke**, *angående översyn av vägtrafiklagstiftningen, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 222 i Andra kammaren)

Stockholm den 26 januari 1959

Ragnar Sveningsson

E. Birke